

РЕЦЕНЗИЯ

**От проф. д-р Радостина Телериг Бакърджиева,
Институт за икономически изследвания при БАН**

Относно:

Конкурс за доцент в професионално направление 3.8. Икономика по „Маркетинг и устойчиво развитие” към секция Икономика на фирмата в ИИИ на БАН

Основание на рецензията:

- Заповед № 371 от 18.07.2023 на Директора на ИИИ при БАН
- Решение на НС, Протокол № 7 от 12.07.2023
- Обявен конкурс в Държавен вестник бр.44/ 19.05.2023

Рецензията е съобразена с критериите и изискванията на Закона за развитие на академичния състав на Република България и Правилника към него, правилата на НАЦИД и институционалните вътрешни допълнителни изисквания, заложи от ИИИ при БАН.

- Представен е компактно систематизиран от кандидата панел от 8 броя официални документи- Автобиография, Справка за изпълнение на минималните национални изисквания и на Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в ИИИ при БАН, Справка за оригинални научни приноси, Списък и копия на представените публикации -16 бр., Списък на цитиранията 16 бр., Списък на публикации за придобиване на ОНС „доктор” и заемане на академична длъжност „главен асистент”, Справка за изпълнение на допълнителните показатели, заложи от ИИИ при БАН, Резюмета на публикациите на български и английски език.

1. Биографични данни на гл.ас. Милена Ангелова

Милена Благоева Ангелова е родена на 23.09.1972 г. в гр. Габрово. През 1996 г. завършва Икономически университет Варна с отличен успех. В периода септември 1995/1997 г. специализира Екологичен бизнес мениджмънт в Университета на Минесота – САЩ. От май 2001 е Доктор по икономика, Международен маркетинг.

Гл.ас. М.Ангелова е специализирала в Германия / Програма за обмен на кадри с германски предприятия/, в Париж / Маркетинг на взаимоотношенията във Висше международно училище по бизнес/, в Дания и Италия / маркетинг консултиране /, в Германия /Управление на туризма/, във Великобритания, Унгария и Чешка Република.

Гл.ас. М.Ангелова има богата трудова характеристика. Работила е в Център по масова приватизация /1997 г./, в Икономически университет- Варна като асистент /1997 г./, фондация „Златна Варна” 1998, Ваканционен клуб Ривиера АД, Девня Цимент АД 2000-2002 като ръководител на отдели Връзки с обществеността и Маркетинг, реклама и пазарна информация, в Асоциация на индустриалния капитал в България – от 2002 и в ИИИ при БАН от 2002 – до момента.

Гл.ас. М.Ангелова владее отлично английски и руски език, ползва френски и ползва на стартово равнище немски език.

Гл.ас. М.Ангелова е активен участник в Европейския икономически и социален съвет. Тя е изпълнителен вицепрезидент на Европейския център на работодателите и предприятия, оказващи услуги от общ интерес, член на Съвета на настоятелите на СА „Д. Ценов”, Свищов, член на Управителния съвет на Институт за устойчиво икономическо развитие, член на ИСС, член на Българска асоциация по маркетинг, на Балканска мрежа по управление и др.

2. Общо представяне на научните трудове/ публикации.

а/ Изпълнение на количествените изисквания.

Гл.ас. М.Ангелова е изпълнила и надхвърлила минималните национални изисквания и на Правилника за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности на ИИИ на БАН. Присъдена и е ОНС „доктор” въз основа на защитен дисертационен труд / 50 т./ , който е публикуван в книга / 75 т./.

Гл.ас. М.Ангелова е представила хабилизационен труд- монография в размер на 81 страници, равняващи се на 121 стандартни страници / 100 т./, както и допълнителна монография, която не е представена като основен хабилизационен труд /100 т./

Представени са статии и доклади- 5 броя, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране /45 т./, студии, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световно известни бази данни -67,5 т. / 2 броя/, а в нереферирани списания с научно рецензиране 1 брой -/ 5 т./ Отчетени са и глави от колективна монография – 5 броя / 100 т./

Тези количествени показатели формират количествения формат на група Г в размер на 542,5 т., което означава изпълнение и надскачане на изискуемите критерии.

б/ Качествени измерения

Представената от Гл.ас. М.Ангелова научна продукция е посветена на актуална и изключително динамична изследователска област, пресечна точка на маркетинга и устойчивото развитие. Тези проблеми освен че са фокус на теоретико-методологични изследвания, са пряко свързани с практико-приложни аспекти в областта на икономика на фирмата, пазар на труда, корпоративна социална отговорност, недеклаирана заетост, дигитализация, сребърна икономика, привлекателност на професиите, зелен преход, корпоративно управление. В публикациите се наблюдава прилагането на интердисциплинарен подход. В преобладаващата част от публикациите е налице обработена база емпирични данни от емпирични изследвания, в резултат от което са дефинирани конкретни препоръки към стопанската практика. Успешно са прилагани актуални формати- тестване на модели, метод Делфи и др. математико-статистически подходи.

Това прави представеният научен продукт актуален и генериращ допълнителна както научна, така и практическа стойност.

Основните направления в изследователската дейност на гл.ас. Милена Ангелова могат да бъдат групирани по следния начин:

- Научни публикации в областта на новите форми на заетост, предизвикателства пред пазара на труда и рисковете от недеклаираната заетост / В.3.1., Г.10.2 , Г.10.3, Г.8.2./
- Маркетинг / Г.4.1 , Г.7.1., /
- Корпоративно управление и корпоративна социална отговорност, включително социални проблеми / Г.10.4, Г. 10.5, Г.7.5, Г.7.2., Г.7.4/
- Зелен преход / Г.8.1., Г.7.3./

В първото направление най-голямо значение има представената от г-жа Ангелова монография /В.3.1./ В нея са идентифицирани нови форми на заетост, очертани са предизвикателствата пред пазара на труда и са посочени рисковете от възникване на недеклаирана заетост. Икономическите дейности са стратифицирани по признак икономическо обновление. Очертани са 2 бранша- бързо развиващи се и умерено развиващи се. Предприятията са разделени на три групи- финансово солидни, средна позиция, малки и микро предприятия. Обект на изследване е отражението на

новите технологии върху организацията и пазара на труда. Очертани са спецификите на отделните браншове и предприятия в контекста на необходимостта на професионална подготовка. Идентифицирани са 11 нови форми на заетост, като са посочени положителните и отрицателни черти на всяка от тях. Оценен е рискът от недекларирана заетост при прилагането на всяка от новите форми.

Цел на публикация Г.8.2. е изследването на факторите на недекларираната заетост в България. Направен е паралел между недеклариран труд и сива икономика. / с.65/ На база европейската дефиниция е изградена методология за изследване на недекларираната заетост и е построена матрица от 24 индикатора и са анализирани 6 групи фактори- нормативни, ситуационни, дефицит на доверие и престиж, национална психология, икономически и персонално/фамилни детерминанти. / с.69-70/. В резултат от обработка на емпиричните данни са ранжирани факторите и са идентифицирани детерминантите на възникване и разпространение на недекларираната заетост. / 86- 87/

В публикации / Г.10.1, 10.2, 10.3/ е представена методика за превенция на недекларираната заетост. Тук са систематизирани конкретни превенции срущу недекларираната заетост в условията на КОВИД 19, включително компенсациите по време на пандемията с цел минимизиране на недекларираната заетост.

В направление Маркетинг най-важно значение има втората монография /Г.4.1/ В нея са представени теоретико-методологичните основи на бюджета на продажбите като „инструмент за планиране на печалбите при съответно разпределяне на ресурсите за реализирането на съответните продажби”. / Г.4.1. с.11/ Изграден е авторски модел за оценка на влиянието на прогнозите по продажби спрямо функционалните области от дейността на фирмата. /с.21/ Систематизирани са количествени и качествени методи за прогнозиране на продажбите /с.27/ и са посочени конкретните предимства и недостатъци на методите за експертни оценки и метод Делфи, пазарни тестове, експотенциално изглаждане, иконометрични методи, вход/ изход и др. / с.35- с.37/ Въз основа на първична фирмена информация е разработен бюджет на предприятията в българската циментова индустрия. Приложената авторска методика има претенции за универсалност.

В публикация 7.1. се анализира механизма на прилагане на маркетинга на взаимоотношенията с цел повишаване на квалификацията на персонала през призмата на създаването на индивидуални сметки за обучение в контекста на европейския дневен ред. Изискването е обучаемите лица да се конституират като клиенти, а предоставяните права/ възможности за обучение- като тип услуга. / Г.7.1. с.66/ Разкрити са ползите от

прилагане на маркетинга на взаимоотношенията чрез показатели- вяра/ доверие, социални ползи, икономически ползи, бариери на взаимоотношенията. / с.67-68/

В публикации Г.10.4 и 10.5. са анализирани дискуссионни теми в областта на корпоративната социална отговорност. Направена е връзка между КСО и ефективното управление на човешките ресурси. Разкрит е приносът на КСО за привличането на професионалисти в предприятията. /10.4., с.18/ Професионалното образование и обучение е дефинирано като ядро на фирмената КСО / 10.4., с.19/. Разкрита е ролята на КСО за кариерното и професионално развитие. /10.4., с.34/ Безопасните условия на труд са представени като ядро на КСО /10.4., с.39/ В публикация Г.10.5. са представени добри практики на КСО на браншови организации / с.14/ и е посочена ролята на социалния диалог в подкрепа на КСО / с.15/. Формулирани са нови стратегии и практики на КСО в насока към повишаване на конкурентоспособността на отрасли в българската икономика.

Публикациите в четвъртото направление са в областта на зеления преход. В публикация Г.8.1. са оценени факторите за насърчаване на зеления преход на европейските микро, малки и средни предприятия в духа на климатичната неутралност и кръговата икономика. Идентифицирани са двигателите, бариерите, както и новите предизвикателства пред малките и средни предприятия **за постигане на климатична неутралност** /Г.8.1- с.62/. Предложени са конкретни мерки в **подкрепа** на зеления преход в МСП./ с.72-73/

3. Оценка на цитиранията

Списъкът на цитиранията от група Д , представен от гл.ас. Милена Ангелова показва изпълнение на нормативните изисквания по този показател с общ резултат 125 т. Две са посочените цитирания в научни издания, реферирани и индексирани в световно известни бази данни / 30 т./ 5 са цитиранията в монографии и колективни томове с научно рецензиране / 50 т./ В нереперирани издания са посочени 9 цитирания- 45 т.

4. Оценка на научните приноси

Гл. ас. М.Ангелова е формулирала 19 научни приноса въз основа на приложените публикации. Този **подход** е приложим при представяне на анотациите, в които главното е запознаване със целите, задачите и основните приноси на съответната публикация.

При съвкупната оценка на комплексните научни приноси е нужно ново много по-високо ниво на обобщения, които да систематизират научния ефект въз основа на определени критерии.

Според рецензента научните приноси на гл. ас. М. Ангелова могат да бъдат акумулирани в две основни групи- теоретико- методологични и научно- приложни.

Като **теоретико-методологични приноси** рецензентът предлага следните:

А. Запознаване, теоретична интерпретация и висока степен на научна систематизация на актуална икономическа академична литература:

- Въз основа на европейска и авторска работна дефиниция на недеklarираната заетост е анализирана нейната същност. Идентифицирани са възникнали нови форми на заетост и са оценени рисковете при всяка една от тях. Направена е критична оценка на недеklarираната заетост в България въз основа на емпирични данни и фирмена информация и са предложени конкретни подходи за ограничаване и превенция на недеklarираната заетост. / В.3.1. /

- Изградена е самостоятелна авторска методика за превенции срещу недеklarираната заетост с **две** основни направления- браншово и фирмено. Систематизиран е панел от стратегически нормативни европейски и български документи. Формулирани са основните претенции към работодателите при получаване на помощи по системата 60: 40. Направена е оценка на компенсационния механизъм относно КОВИД-19. В комплексен пакет са обобщени фирмените актове, свързани с преодоляването на недеklarираната заетост /Г.10.1, 10.2, 10.3/ с фокус безопасните условия на труд и системата на квалификация и преквалификация.

- Представени са теоретико-методологичните основи на бюджета на продажбите и неговите предимства за фирмите /В.3.1., с.11/ Бюджетът на продажбите е анализиран като компонент на стратегическото планиране и е отграничен от корпоративното управление и маркетинга. /В.3.1.,с.17/ Представен е систематизиран преглед на въздействията на продажбите в зависимост от съответните функционални области от дейността на фирмата. /В.3.1., с. 21/ В обобщен вид са представени количествени и качествени методи на прогнозиране на бюджета на продажбите. /В.3.1. с.27/ В табличен вид са систематизирани предимствата и недостатъците на най- прилаганите методи за оценка. / В.3.1. ,с.35-37/

- Направена е оценка на възможностите на малките и средни предприятия да осъществят успешно зелен преход в контекста на климатичната неутралност и

кръговата икономика. Формулирани са 7 препоръки с цел постигане на фирмена устойчивост. / Г. 8.1., с. 69-73/

- Предложеният модел за организиране на маркетингово проучване на потребностите от повишаване на дигиталните умения на заетите лица в България в национален мащаб в контекста на Индустрия 4.0. позволява формулирането на конкретни изводи при провеждане на емпирично изследване. / Г.7.2./

Б. Рецензентът предлага следните **научно - приложни приноси**:

- Въз основа на самостоятелно построена от автора методология е направена реална обективна оценка на бюджета на продажбите в предприятията на българската циментова индустрия. Формулирани са конкретни препоръки с цел бюджета на продажбите в циментовата индустрия да стане гарант за ефективното функциониране на веригите на доставки и осигуряване на оптимално съотношение между очаквани приходи, направени разходи и необходими ресурси / материални и финансови/ . / В.3.1. с. 96-97/

- Идентифицирани са факторите за поява и разпространение на недеклаирана заетост в България / Г.8.2./ Въз основа матрица, съдържаща 24 индикатора е проведено емпирично изследване, резултатите са систематизирани, направени са изводи и са формулирани конкретни препоръки. Оценка на нормативната база, ефектите от ситуационните фактори, обхват на недеклаирания труд, психологичните фактори, икономическите детерминанти са представени под формата на фигури и диаграми с конкретни относителни тегла, което подпомага нагледния формат на представяне и възприемане на научните резултати.

- Предложен е модел за организиране на маркетингово проучване за оценка на потребностите от повишаване на дигиталните умения на заетите лица в България в контекста на Индустрия 4.0. и изискванията на българския пазар на труда съобразно неговата специфика. /Г.7.2./ Въз основа на проведено национално представително проучване чрез стандартизирана анкета са интервюирани над 3600 лица от над 700 предприятия, въз основа на което са идентифицирани конкретните изисквания към дигиталните умения и компетенции в зависимост от всяка упражнявана професия. Формулирани са конкретни препоръки по транспониране на европейското законодателство в тази насока. / Г.7.2./

- Предложена е детайлна мултифакторната теория за привлекателността на професиите с фокус съотношението фактори/ модели/ техники за мотивация и кариерно

развитие на служителите. / Г.9.1./ Въз основа на самостоятелно формулирана работна дефиниция на база двуфакторната теория на Хърцбърг авторите предлагат 2 групи фактори – ендо и екзогенни, въз основа на които да се анализира привлекателността на професиите в различни **браншове**. / Г.9.1., с.22-24/

- Задълбочен анализ на европейски нормативни документи и разкриване на пътищата и средствата за транспонирането им в България. Въз основа на препоръките на ЕС в контекста на Европейския стълб на социалните права е разтълкувана идеята за индивидуалните сметки за обучение, направено е тестване с метода Делфи и са оценени ползите за потребителите / Г.7.1./ Въз основа на това са формулирани конкретни поуки за България приоритетно в областта на професионалното обучение.

- В публикации Г.10.4 и 10.5 е анализирана корпоративната социална отговорност /КСО/ като инструмент за управление на човешките ресурси, включително привличане на професионалисти. Разкрити и оповестени са добри КСО- фирмени практики с цел мотивиране на човешките ресурси на отраслово и фирмено ниво.

5. Изпълнение на допълнителните показатели на ИИИ на БАН

Гл.ас. М. Ангелова има богата научно - изследователска дейност в различни направления.

- Г-жа Ангелова е **член** на авторитетни творчески и професионални организации- Българска асоциация по маркетинг, Балканска мрежа за управление, Член на УС на Асоциацията на директорите във връзка с инвеститорите в България, член на УС на Институт за устойчиво развитие и др.
- Г-жа Ангелова взема активно участие в международни и национални научни форуми през 2022, 2023, 2021, 2020. Презентациите, респ. публикациите са посветени на интеграцията на хората в неравностойно положение, трансграничното сътрудничество в областта на водите, дигиталните умения на заетите лица, маркетинг на взаимоотношенията , МСП и други.

Гл.ас. Ангелова има активна експертна дейност в насоки индекс Икономика на светло, становища на АИКБ, становища и оценки към Европейския икономически и социален съвет, включително ИСС на Република България.

Гл. ас. Ангелова има 3 завършени и приети от НС проекти по Научно изследователската програма на ИИИ на БАН.

Гл. ас. Ангелова отчита активна преподавателска дейност. Тя е преподавател в ИУ Варна и ВСУ „Черноризец Храбър“. Преподава Маркетинг на взаимоотношенията, магистърски курс, разработен по време на специализацията и в Париж.

6. Критични бележки и препоръки

Препоръчително е в перспектива научните публикации на гл.ас. Ангелова да бъдат приоритетно в международно утвърдени бази данни като Scopus и Web of Sciences. От голямо значение и публикуването в академични издания на водещи европейски университети като предпоставка за бъдещо научно сътрудничество.

Прави впечатление, че цитиранията са само от страна на български автори/колеги в български публикации. След презентация на научни резултати при участие в конференции в европейски университети е препоръчително да се увеличи броят на цитиранията в международни академични университетски издания.

7. Въпроси към гл. ас. Ангелова

1. Какво е вашата компетентна позиция относно КСО като разход, респективно инвестиция. Какви са интересите на работниците и служителите в този контекст и има ли конфликт с интересите на акционерите?

2. Какви са източниците на финансов ресурс, за да могат МСП равностойно да вземат участие в зеления преход ? Реалистични ли са поставените срокове и условия в тази насока.

8. Заключение.

Въз основа на направената комплексна верификация на документите, представени от гл.ас. Милена Ангелова, и задълбоченото рецензиране на представените публикации с толкова актуален фокус като Маркетинг и устойчиво развитие по повод участие в конкурс за заемане на академична длъжност Доцент по Професионално направление 3.8. Икономика по Маркетинг и устойчиво развитие към секция Икономика на фирмата, може да се направи аргументирано заключение, че

изискванията и критериите на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане и респективно заложените в Правилника изисквания на ИИИ на БАН, са комплексно изпълнени от кандидата на обявения от ИИИ на БАН конкурс г-жа Ангелова.

Въз основа на гореизложеното, въпреки направените критични бележки и препоръки, научните приноси на автора са безспорни, научният продукт се отличава с висока степен на уникалност, много от темите се поставят за пръв път в икономическата литература, аналитичният инструментариум придава на изследването висока добавена стойност, въз основа на което оповестявам публично положителната си оценка относно рецензираната научна продукция и заявявам легитимно, че ще дам положителен вот за заемане на академична длъжност ”доцент” по Професионално направление 3.8. Икономика по Маркетинг и устойчиво развитие към секция „Икономика на фирмата” в ИИИ при БАН от д-р Милена Благоева Ангелова.

13.09.2023

София

Рецензент:

Проф. д-р Радостина Бакърджиева